

Eskatologiska tendenser i Svenska kyrkan

En analys av Svenska kyrkans biskopsbrev

19950424–6274

Oskar Andersson

Uppsala universitet Teologiska institutionen

Tros och Livsåskådningsvetenskap C, Uppsats

Handledare: Carl-Henric Grenholm

Examinator: Thomas Ekstrand

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1. FORSKNINGSLÄGE	1
1.2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	4
1.3. AVGRÄNSNING	5
1.4. METOD.....	6
1.5. MATERIAL.....	8
1.6. TEORI.....	9
1.7. ANALYSSPRÅK.....	12
2. ANALYS AV FYRA BISKOPSBREV	14
2.1. BISKOPSBREV OM DIAKONI.....	14
2.2. BISKOPSBREV OM DOPET.....	16
2.3. BISKOPSBREV OM KLIMATET	18
2.4. BISKOPSBREV OM BEGRAVNING	20
2.5. SAMMANFATTNING.....	21
3. ESKATOLOGISKA TENDENSER I BISKOPSBREVEN	23
3.1. <i>CREATIO CONTINUA</i> BISKOPARNAS ESKATOLOGI?.....	23
3.2. HOPPET SOM DRIVKRAFT	25
3.3. UTTRYCK FÖR KAMPEN MELLAN ONT OCH GOTT	26
3.4. INKLUDERANDE ESKATOLOGI.....	27
3.5. SVENSKA KYRKANS TRO OCH LÄRA.....	27
3.6. SAMMANFATTNING.....	28
4. KONKLUSION	29
4.1. SLUTSATS	29
4.2. IMPLIKATIONER	30
5. BIBLIOGRAFI	31
5.1. ARTIKLAR	31
5.2. LITTERATUR.....	31
5.3. INTERNETKÄLLOR	32
5.4. OTRYCKTA KÄLLOR.....	32

1. Inledning

Denna uppsats kommer att undersöka om det går att dra eskatologiska slutsatser från Svenska kyrkans biskopsmöte genom dess biskopsbrev. Uppsatsens idé är sprungen från det prästlöfte som prästen avlägger i sin vigning. Löftet om att *rent och klart förkunna* Svenska kyrkans tro och lära.¹ Svenska kyrkans tro och bekännelse är reglerad genom kyrkomötets officiellt bejakade dokument. Dessa dokument är den heliga skriften, trosbekännelser, historiska lärodokument och bekännelser, handböcker, psalmboken och andra samtida bejakade och fastslagna dokument av Svenska kyrkans kyrkomöte. Svenska kyrkans kyrkoordning konstaterar att det är kyrkans uppgift att i varje tid tolka och utlägga vad tron och läran innebär för kyrkan och den enskilda kristna i dess samtid.²

Häri finns en problematik av att Svenska kyrkans ledning ofta är motvillig till att fastslå vad som är dess tolkning av sin tro och lära i olika dogmer eller andra lärodokument. Detta kan skapa problem för den enskilda predikanten när det gäller att i sin tid just tolka och utlägga Svenska kyrkans tro och lära. Svenska kyrkan har olika institutioner som på olika sätt reglerar hur kyrkans tro och lära ska uppfattas. Dessa institutioner är kyrkomötet, domkapitel, läronämnden och biskopsmötet. Jag har valt att inrikta uppsatsen till att granska biskopsmötets funktion som en av de normerande instanserna för hur Svenska kyrkans ska tolka sin tro och lära. Tolkningsarbete gör biskopsmötet bland annat genom att skriva biskopsbrev.³ Biskopsbreven har en normerande funktion för hur Svenska kyrkan ska uppfatta och tolka sin tro och lära. Det som kommer att undersöka i uppsatsen är alltså att undersöka vilken eskatologisk lära som uttrycks i Svenska kyrkans biskopsbrev.

1.1. Forskningsläge

Det finns mycket forskning kring eskatologi och hur olika läror och företrädare har tolkat detta begrepp. Likaväl finns det mycket forskning om biskopsämbetet inom lutherska kyrkor. Det är dessa två fält som denna uppsats mestadels kommer röra sig i.

Först och främst finns det två större studier om biskopsämbetet i en svenskkyrklig kontext. Göran Lundstedt har skrivit avhandlingen *Biskopsämbetet och demokratin*, vars syfte är att undersöka Svenska kyrkans biskopsämbetes förändring under 1900-talet senare hälft. Studien tar sin utgångspunkt i frågan om huruvida demokratiseringen av Svenska kyrkan kommit att påverka biskopsämbetet och biskopens roll i samfundet.⁴ För mig blir avhandlingen relevant att nämna då den beskriver något

¹ *Kyrkoordningen 2019 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum förlag, 2019. s. 24

² *Kyrkoordningen*. 2019. s. 6

³ <https://www.svenskakyrkan.se/biskopsmotet> : Hämtad, 2019-03-20

⁴ Lundstedt, Göran. *Biskopsämbetet och demokratin*. Skellefteå: Artos & Norma förlag, 2006. s. 22

om hur biskopens roll i Svenska kyrkan förändrats och hur dess funktion utvecklats. Då min forskning berör biskopsämbetet men framförallt biskopsbrevens funktion i Svenska kyrkan. Jag kommer också senare att utveckla ett av Lundstedts kapitel inom mitt avsnitt av material då jag redogör för biskopsbrevens relevans som material för denna uppsats.

Klas Hansson har skrivit *Svenska kyrkans primas*, vilket är en avhandling som berör Svenska kyrkans ärkebiskopsämbete och dess förändring under 1900-talet. Avhandlingens fokus är att redogöra för hur ämbetet förändrats dels genom det svenska samhällets förändringar men också hur de enskilda ärkebiskoparna med sin egen stil och prägel förändrat ämbetet.⁵ Även om avhandling enbart berör ärkebiskopens funktion i Svenska kyrkan är den relevant att nämna här eftersom ärkebiskopen är viktig och det kan vara betydelsefullt att förstå hur ärkebiskopens roll och funktion för Svenska kyrkan idag har förändrats.

Fältet är mycket vidare än den svenskkyrkliga kontexten därför nämner jag kort några artiklar som berör biskopens roll och funktion utifrån ett lutherskt perspektiv. Här finns det en hel del forskning som är relevant att nämna. Allen Hoger har skrivit artikeln ”Bishops for the Church” med syftet att undersöka hur ett lutherskt samfund kan tänka och argumentera för en episkopal struktur. Hoger hämtar sina argument för en episkopal struktur från hur den tidiga kristna kyrkan själv uppfattade biskopens roll samt hur biskopens roll kom att förändras under den kristna kyrkans första århundraden. Hans kontenta är att biskopens roll för kyrkan är att övervaka den och agera ledning och styrning.⁶ Biskopens ämbete är att vara en tjänare för kyrkan som ska se till att hon väljer rätt väg och inte faller in på syndens vägar. Biskopen övervakar detta genom tillsyn och fostran i form av visitationer och teologisk fördjupning av kyrkans präster.⁷ Hogers slutsats är att ett lutherskt samfund absolut kan ha en episkopal struktur och bör även ha det om biskopsämbete motiveras utefter ovanstående argument. Denna artikel är relevant att nämna då den säger något om hur den tidiga kristna kyrkan uppfattade biskopens ämbete och hur en luthersk kyrka idag kan motivera en episkopal struktur. Artikeln bidrar på så sätt för en djupare förståelse kring hur den lutherska kyrkan förståelse av biskopsämbetet och hur detta ämbete utvecklats under kyrkohistorien.

Peder Nørgaard-Højen skriver i artikeln, ”The symposium on the relationship between the bishop and the local church: Lutheran conclusions” om biskopens roll för en katolsk (allmän) kyrka. Det första han konstaterar är att kyrkan behöver ett tydligt ledarskap vilket han menar finns inom en *episkopè*, det vill säga i biskopens ämbete. Kyrkans administration över sin teologi, sakrament, lära och mission behöver en episkopal struktur för att kunna säkerställa att kyrkans

⁵ Hansson, Klas. *Svenska kyrkans primas: Ärkebiskopsämbetet i förändring 1914-1990*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2014. s. 13

⁶ Hoger, Allen. *Bishops for the Church Apostolic Origins and Lutheran Affirmation*. Logia, 6 no 4 Reformation 1997, p 35-40. s. 40

⁷ Hoger. s. 40

sakrament rätt förvaltas och att Guds ord rätt förkunnas.⁸ Artikelns relevans för uppsatsen är att den säger någonting om biskopens roll för ett lutherskt samfund. Biskopens roll är fortfarande eftertraktad och det finns en auktoritet i biskopens funktion inom lutherska samfund. Man kan därför anta att biskopen fortfarande har en stark ställning i utövandet av tillsyn över Svenska kyrkans tro och ordning.

I uppsatsen andra fält, eskatologi, finns också mycket forskning utifrån flera olika perspektiv. Forskningsområdet är stort och det kan ibland vara svårt att navigera sig inom fältet, framförallt på grund av att det redan finns mycket forskning som gjorts utifrån olika perspektiv av eskatologi. Då fältet är så pass brett har jag valt ut att fokusera på en luthersk kontext. Den första artikeln ”A Lutheran Approach to Eschatology” skriver Jeffrey G. Silcock om ett lutherskt perspektiv på eskatologi. Han diskuterar hur eskatologi kan fungera utifrån ett samtida lutherskt perspektiv, det vill säga tanken på eskatologin som någonting som redan i en bemärkelse inträffat men som ännu inte är fullbordat.⁹ Han menar att det inte finns en gemensam uppfattning om vad som exakt är eskatologi och vad som kan räknas in i begreppets mening.¹⁰ Silcock konstaterar att eskatologin bör innehålla både en personlig eskatologi och en förkroppsligad kosmisk eskatologi.¹¹ Detta innebär att en luthersk eskatologisk uppfattning kan innehålla dels tanken på den egna individens personliga dom och frälsning och dels omvandlingen som ska ske när Herren kommer åter och den värld som människan uppfattar kommer att kastas omkull. Artikeln är intressant att lyfta för min uppsats då den definierar någonting om hur en luthersk ingång till eskatologi kan och bör vara för att förstå eskatologin i stort.

I den andra artikel ”Eschatology in the Second Half of the Twentieth Century” skriver Klaas Runia om hur eskatologin under senare delen av 1900-talet förändrats. Runia konstaterar att det finns många olika eskatologiska uppfattningar, vilket innebär att forskaren måste fundera noga kring vilken av eskatologi som han eller hon väljer att presentera. Artikeln bidrar med förståelse av att detta ämne är stort och komplicerat och att jag som forskare behöver vara medveten om de svårigheter som kan uppstå när jag ska definiera den valda eskatologiska uppfattningen.

Det finns många olika exempel på eskatologiska läroböcker. Här är det svårt att välja ut vilka som kan vara relevanta att nämna för denna uppsats. Jürgen Moltmann har skrivit *Den Gud som kommer*, vars syfte är att definiera eskatologi historiskt för att sedan presentera hans eget förslag på hur en för honom samtida eskatologisk uppfattning bör uppfattas.¹² Monografien är skriven inom en tysk reformert kontext vilket gör den relevant för denna uppsats då den korrelerar med en

⁸ Nørgaard-Højen, Peder. *The symposium on the relationship between the bishop and the local church: Lutheran conclusions*. The Jurist, 66 no 1 2006, p 310-313. s. 310-313

⁹ Silcock, Jeffrey G. *A Lutheran Approach to Eschatology*. Lutheran Quarterly, 31 no 4 Wint 2017, p 373-395. s. 375-76, 388

¹⁰ Silcock. s. 373

¹¹ Silcock. s. 373

¹² Moltmann, Jürgen. *Den Gud som kommer: Kristen eskatologi*. Översättning från tyska: Torsten Bergsten. Stockholm: Verbum, 1997. s. 13-19

luthersk uppfattning. Moltmann är också den teolog som har haft stor inverkan på hur den samtida eskatologiska uppfattningen tolkas i lutherska sammanhang. Monografen är en föregångare till många av de tankegångar som kommer att synas i uppsatsens teori. Monografen är alltså inte obetydlig att nämna då den utgör en grund för de eskatologiska tankemönster som återfinns i lutherska kyrkor idag.

Det kan också vara relevant att nämna att Svenska kyrkan tillsatte en bekännelsekommitté på 1980-talet, med syftet att formulera och fundera kring hur Svenska kyrkan ska tolka och uppfatta sin lära och bekännelse. En rad olika böcker publicerades för att definiera hur Svenska kyrkan skulle kunna tänka kring sin bekännelse. En av dessa titlar som då producerades var Carl-Henric Grenolms, *Vad ska svenska kyrkan bekänna?*, med syftet att konkretisera frågor som berörde hur Svenska kyrkan och dess medlemmar kunde uppfatta och tolka sin tro och bekännelse.¹³ Detta forskningsprojekt är nämnvärt då den är en del av uppsatsens forskningsfält. Dock är det inte uppsatsens syfte att historisk undersöka hur Svenska kyrkan funderat och uppfattat sin bekännelse, utan uppsatsen har ett samtida perspektiv vilket gör att detta forskningsprojekt inte berör uppsatsens specifika ämne.

Vår beredskap är god då det finns behov att fördjupa forskningslandskapet som ännu inte är sonderat, åtminstone inom denna specifika fråga. Efter genomgången av forskningsläget kan det konstateras att ett behov finns för att fördjupa den allmänna kunskapen om biskopsbrevens inverkan på hur Svenska kyrkans eskatologiska tolkning uppfattas i sin samtid.

1.2. Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att undersöka om det finns en eskatologisk tendens i Svenska kyrkans biskopsbrev och om denna tendens i så fall kan uppfattas som en eskatologisk lära för Svenska kyrkan. Syftet kräver att jag på ett adekvat sätt skaffar mig ett grundligt analyspråk för att kunna besvara uppsatsens frågeställningar;

- Går det att utröna en eskatologisk tendens utifrån Svenska kyrkans biskopsmöte och dess biskopsbrev?
- På vilka sätt tar sig denna tendens i sådana fall uttryck och hur kan den förstås som en riktlinje för Svenska kyrkans eskatologi idag?

Genom att besvara dessa frågor kan jag sedan dra slutsatser kring om Svenska kyrkan kan förstås ha en tolkning av sin eskatologisk lära och om den kan antas vara normerande för hur samfundets predikanter bör förhålla sig till sin eskatologiska förkunnelse. För att möjliggöra detta måste jag då

¹³ Grenholm, Carl-Henric. *Vad skall kyrkan bekänna? : Frågor till ett rådslag om kyrkans identitet*. Älvsjö: Verbum, 1986

först analysera om det överhuvudtaget finns incitament i biskopsbreven till en eskatologisk lära. Om det finns incitament i biskopsbreven kommer jag att tolka dessa som eskatologiska tendenser. Termen tendens används som en del av uppsatsens analyspråk för att markera att det i nuläget inte finns en genomarbetad eskatologisk lära i biskopsbreven. En tendens är alltså eskatologiska ansatser som implicit eller explicit uttrycks i biskopsbreven. En eskatologisk tendens rör sig alltså inte om någon sammanhållen eskatologisk lära utan om ansatser och perspektiv av eskatologi som förekommer i biskopsbreven. Ansatserna och perspektiven kommer sedan att sammanställas för att se om dessa skulle kunna uppfattas vara en grund till vad som skulle kunna kallas Svenska kyrkans eskatologiska lära.

1.3. Avgränsning

För att det ska vara en genomförbar uppgift så behövs avgränsningar för att på ett rimligt sätt besvara ovanstående frågeställningar och för att få ett lagom stort omfång av material. Därför har jag valt att avgränsa uppsatsen till att analysera just biskopsmötet och dess biskopsbrev. Varför denna avgränsning är adekvat är för att biskopsmötet som institution för Svenska kyrkan är normerande i hur kyrkan som samfund ska förstå och tolka sin tro och lära¹⁴. Därför blir det relevant att undersöka för vilka implicita eller explicita eskatologiska tendenser som kan finnas inom biskopsbreven.

I biskopsmötet som institution finns det många olika typer av material att undersöka som är intressanta eller relevanta. Därmed måste det till ytterligare avgränsningar för att det ska kunna gå att få till en rimlig undersökning. Jag har då valt att enbart analysera biskopsbrev. Ett biskopsbrev är ett sätt för biskopsmötet att förmedla Svenska kyrkans gemensamma riktlinjer i tro och lära för Svenska kyrkans anställda, förtroendevalda, medlemmar eller för den svenska allmänheten. Biskoparna får skriva breven fritt utifrån vilka ämnen som de anser är viktiga och relevanta för Svenska kyrkan att ha en gemensam linje kring.¹⁵ Alltså har dessa brev en stor betydelse för hur Svenska kyrkan ska tolka sin teologi. Därför är biskopsbreven ett adekvat urval och avgränsning för just denna uppsats.

Uppsatsens avgränsning slutar dock inte här då det finns många biskopsbrev med olika teman. Här har det också funnits anledning till att göra en avgränsning i urvalet. Framför allt fanns det fyra brev som kan ha relevans för uppsatsen. Dessa brev är utvalda av två anledningar. Den första är tidsaspekten. Då uppsatsen ska undersöka hur den samtida eskatologiska tendensen uttrycks innebär det att de senaste utgivna biskopsbreven har större relevans än de äldre utgivna breven. Den andra anledningen är ett innehållsligt kriterium. Det vill säga att urvalet är gjort på grund av

¹⁴ <https://www.svenskakyrkan.se/biskopsmotet> : Hämtad, 2018-11-11

¹⁵ <https://www.svenskakyrkan.se/biskopsmotet> : Hämtad, 2018-11-11

vilka brev som har störst chans och möjligheter till att finna eskatologiska tendenser i. Just därför att det inte finns ett biskopsbrev som behandlar eskatologi som eget ämne blir konsekvensen att söka efter eskatologiska tendenser i de andra breven. De fyra biskopsbrev som jag slutligen valt ut är biskopsbreven om dop, begravning, diakoni och klimatet. Dessa ämnen som berörs har god potential till att implicit eller explicit benämna just eskatologi.

Utöver dessa avgränsningar kommer jag att också avgränsa och definiera begreppet eskatologi till några centrala innehållsliga idéer. Dock görs denna avgränsningen under mitt teorikapitel som redovisas senare. Begreppet eskatologi är stort och kan ha en stor bred betydelse vilket kan göra begreppet problematiskt och det måste därför avgränsa till ett specifikt innehåll som passar denna uppsats syfte.

1.4. Metod

Metoden för denna uppsattas kommer att vara innehållslig idéanalys. Metoden tillåter mig att på ett effektivt sätt sondera uppsatsens material och se mönster som innehållsligt tolkas genom uppsatsens analyspråk. Carl-Henric Grenholm har definierat viktiga aspekter att tänka på när en forskare väljer att använda en innehållslig idéanalys. Han menar att det finns två syften med en innehållslig idéanalys, det första syftet är att beskriva textens innehåll och att förklara vad textens innehåll och budskap är. Det andra innebär att forskaren redogör för textens logiska struktur för att på så sätt avgöra om textens argument och innehåll är godtagbara.¹⁶ Innehållslig idéanalys kan också analysera texter som inte är argumenterande, då metodens andra syfte som är att snarare förklara och redogöra för vilka symboler eller känslor som texten vill förmedla.¹⁷ I denna uppsats fall gäller det att analysera texter som är mer av argumenterande art än poetiska, vilket mer konkret innebär att jag snarare ska förklara textens logiska struktur och hitta de argument som framkommer och som tenderar att ha ett eskatologiskt innehåll.

Grenholm fortsätter att förklara att den forskare som valt denna metod också behöver ställa sig frågan om vilket perspektiv hon ska ha när hon gör analysen av den utvalda texten.¹⁸ Därefter behöver ett analyspråk utformas av forskaren. Det är av yttersta vikt att analyspråket står i kontrast till den utvalda textens objektspråk.¹⁹ Om innehållslig idéanalys ska användas som metod ska texten som analyseras varken refereras eller parafrastras. Metodens uppgift är att tolka textens centrala innehåll genom en egen konstruerad terminologi.²⁰ Den naturliga konsekvensen blir det då att forskaren måste skapa en egen terminologi vilket blir hennes analyspråk.²¹ När denna process väl är klar behöver forskaren också tillämpa ett analyschema. Ett analyschema har funktionen att

¹⁶ Grenholm, Carl-Henric. *Att förstå religion: Metoder för teologisk forskning*. Lund: Studentlitteratur, 2006. s. 213-15

¹⁷ Grenholm. s. 213-14

¹⁸ Grenholm. s. 213-15

¹⁹ Grenholm. s. 216-17

²⁰ Grenholm. s. 216

²¹ Grenholm. s. 216

definiera på vilket sätt analyspråket kommer att tas i anspråk gentemot det objektspråk som ska granskas.²² Analyspråket har den centrala delen i att skapa den nödvändiga distans som forskaren måste ha gentemot det objektspråk som ska analyseras. Det är viktigt att distansen finns när forskaren sedan ska dra sin slutsats.²³ Alla dessa steg måste ha uppnåtts om forskaren väljer att använda en innehållslig idéanalys.

I mitt eget fall gäller det att konkretisera vad jag syftar på när termen eskatologi användas och att vara tydlig med vad det är jag söker efter när jag läser den utvalda texten. En klar fördel för min uppsats är att breven i sig inte berör ämnet eskatologi. Även om eskatologi som begrepp kan måhända förekomma i breven så är det inte brevens huvudsakliga syfte att nyansera Svenska kyrkans eskatologiska lära. Detta faktum ger mitt analyspråk en klar fördel då brevens objektspråk huvudsakliga syfte inte är att förklara eskatologi. Detta skapar förutsättningen att det går att dra nytta av att brevens objektspråk inte kommer korrelera med uppsatsens analyspråk när och om breven benämner eskatologi, implicit eller explicit.

Grenholm presenterar också i samma bok flera andra möjliga metoder som skulle kunna gå att användas i uppsatsen. Det skulle varit möjligt att använda en funktionell idéanalys om syftet hade varit att försöka förklara varför biskopsbreven explicit eller implicit benämner eskatologi.²⁴ Dock har jag inte som ambition att söka en förklaring till varför breven möjligtvis benämner eller inte benämner eskatologi. Därför är inte en funktionell idéanalys den mest lämpade metoden för just denna uppsats och dess syfte.

I uppsatsens metod ingår det också att göra ett tolkningsarbete av den analyserade texten. Grenholm presentera flera olika tolkningsmodeller som kan vara möjliga för den här uppsatsen. Den mest rimliga tolkningsmodell för detta arbete bör vara en rimlig tolkning. En rimlig tolkning innebär att forskaren drar den rimligaste slutsatsen som uttrycks i analysen.²⁵ Detta innebär att läsningen av texten ska uppfattas och leda till den mest logiska och godtagbara slutsatsen av textens innehåll.²⁶ Den som läser texten måste kunna argumentera för att den slutsats om hon dragit av texten är den mest rimliga genom att påvisa de logiska och godtagbara strukturerna som kan vara det som författaren vill förmedla genom sin text.²⁷ För denna uppsats anser jag att den rimliga tolkningen är den mest lämpade tolkningsmodellen att använda då syftet är att förstå biskoparnas eskatologiska uppfattningar.

En annan tolkningsmodell som skulle kunna varit användbar är en rekonstruktiv tolkning. Rekonstruktiv tolkning innebär att forskaren konstruerar en tolkning av den text som möjligtvis

²² Grenholm. s. 221-22

²³ Grenholm. s. 222

²⁴ Grenholm. s. 214-15

²⁵ Grenholm. s. 238

²⁶ Grenholm. s. 238-39

²⁷ Grenholm. s. 239

implicit diskuterar den efterfrågade teologisk frågan.²⁸ Tolkningen fungerar så att om den text som ska analyseras inte diskuterar ett ämne explicit som forskaren efterfrågar behöver forskare då rekonstruera de implicita incitament som texten bär på.²⁹ Denna tolkningsmodell hade kunnat vara användbar då jag läser texter som inte uttryckligen diskuterar det ämne som jag efterfrågar men som har god potential att implicit beröra det efterfrågade ämnet. En rekonstruktiv tolkning syfte är alltså att rekonstruera en tolkning av en text. Då uppsatsen syfte inte är att konstruera Svenska kyrkans eskatologiska lära blir denna tolkningsmodell inte den mest lämpade att använda, men den kan vara bra att ha diskuterats den som alternativ.

1.5. Material

Uppsatsens material är biskopsbrev. De fyra breven som jag valt ut är som nämnt ovan biskopsbrev om diakoni, dop, klimat och begravning. Jag ska nu utförligare utveckla mitt val av material. Som redan nämnts har biskopsbrev en normerande ställning och funktion för hur biskopsmötet vill att Svenska kyrkan ska uppfatta vissa teologiska frågor. Svenska kyrkan uttrycker på sin hemsida att biskopsbrev är gemensamt utgivna av Svenska kyrkans biskopar. Biskopsbrevens syfte är att klargöra för de ämnen som är särskilt viktiga och aktuella för hur Svenska kyrkan tro och lära bör tolkas. Brevens innehåll kan vara allt ifrån praktiska-, teologiska- och församlingsfrågor som biskoparna anser behöver konkretiseras. Det kan också förekomma att biskoparna väljer att diskutera aktuella samhällsfrågor som Svenska kyrkans bör ha en gemensam uppfattning kring.³⁰

Breven ska vara vägledande för Svenska kyrkan genom att de ska peka mot en gemensam hållning i de aktuella frågorna som berör Svenska kyrkan. Brevens publik kan vara Svenska kyrkans präster, diakoner och församlingar men de kan också vara riktade mot den svenska allmänheten, politiker eller företag.³¹ Brevens karaktär ger dem stor bredd och tyngd för hur Svenska kyrkan ska uppfatta och hålla en gemensam riktning i de aktuella frågor som biskopsbrev diskuterar.³²

Biskopsbrev har haft olika syften under 1900-talet. Göran Lundstedt har undersökt dess historiska förändring. Brev kom till för att samla biskoparna under en gemensam agenda för att tillsammans påverka Svenska kyrkan i olika teologiska frågor.³³ Lundstedt menar att biskoparnas enighet är det som ger biskopsbrev den särställning som normerande dokument för hur Svenska kyrkan uppfattar sin tro och lära. Om det inte finns en bred konsensus hos biskoparna om innehållet i breven så förlorar breven sin särställning som normerande dokument för Svenska

²⁸ Grenholm. s. 241-43

²⁹ Grenholm. s. 242-43

³⁰ <https://www.svenskakyrkan.se/biskopsmotet> : Hämtad, 2018-12-06

³¹ <https://www.svenskakyrkan.se/biskopsmotet> : Hämtad, 2018-12-06

³² Lundstedt. s. 153

³³ Lundstedt. s. 151

kyrkan.³⁴ Lundstedt poängterar också brevens funktion för att en pastoralpraxis utformas för Svenska kyrkan.³⁵ En pastoralpraxis blir ett medel för biskoparna att kunna påverka Svenska kyrkans teologi och dess beslut i olika lärofrågor, genom att biskoparna har en gemensam agenda som de tillsammans presenterar i biskopsbrev. Denna agenda blir en tolkningsmodell för Svenska kyrkans olika organ som ska besluta och döma i viktiga ärenden som rör Svenska kyrkan tro och lära på alla kyrkans nivåer.³⁶

Biskopsbrev är sålunda ett legitimt material som kommer att vara avgörande för huruvida det är möjligt att tolka om en eskatologisk tendens kan antas vara en normerande uppfattning för Svenska kyrkans eskatologi. Brev har en naturlig normerande ställning för hur Svenska kyrkan uppfattar sin teologi genom att dem skapar en pastoralpraxis i centrala frågor.³⁷ Att biskoparna håller en gemensam linje i dessa frågor utgör också en tyngd för hur dem vill att Svenska kyrkan ska uppfatta viktiga frågor. Dessa brev blir på så sätt normerande för hur Svenska kyrkan ska tolka sin tro och lära. Biskopsbrev tar också ofta utgångspunkt från Svenska kyrkans tro bekännelse vilket blir en god grund att hävda att biskoparnas utgångspunkter i breven kan förstås vara den normerande samtida tolkningen av hur bekännelsen ska förstås och uppfattas.³⁸ Genom att förstå biskopsbrevens egenart kan jag därför alltså hävda att om jag finner en eskatologisk tendens i breven kan den förstås som biskoparnas gemensamma eskatologiska hållning och utgångspunkt.

En viktig sak att poängtera är att inget enskilt biskopsbrev avser att avhandla Svenska kyrkans tolkning av sin eskatologiska tro och lära. Denna aspekt skulle kunna uppfattas vara en svaghet för uppsatsens material. Dock finns det goda chanser att biskopsbrev faktiskt uttrycker en eskatologisk tendens. Uppsatsen har heller inget syfte att rekonstruera den eventuella tendens till Svenska kyrkans tro och lära, utan uppsatsen ska enbart undersöka om det går att finna en eskatologisk tendens och hur denna tendens tar sig i så fall uttryck.

För att också utreda om ett biskopsbrev med ett eskatologiskt tema var att förvänta inom en snar framtid fick jag som svar genom en mailkonversation med biskopsmötet sekreterare att biskopsmötet inte har några planer på att skriva ett sådant biskopsbrev. Utan att nästkommande planerade biskopsbrevet ska behandla ämnet eukaristi.³⁹

1.6. Teori

Uppsatsen teori hämtar jag främst från den senaste samtida nordiska forskningen om eskatologi som publicerades i en antologi år 2018. Teorin är hämtat från antologin *Eschatology as Imagining the*

³⁴ Lundstedt. s. 153-54

³⁵ Lundstedt. s. 153-54

³⁶ Lundstedt. s. 153-54

³⁷ Lundstedt. s. 153

³⁸ Lundstedt. s. 153

³⁹ Mailkonversation med Teologisk sekreterare, biskopsmötet ledningsavdelningen. 2018-12-05

End, med Sigurd Bergmann som redaktör. Bergmann förklarar att antologins syfte är att utifrån en nordisk kontext reda ut eskatologi som begrepp och vetenskap och varför det har ett fortsatt forskningsvärde idag.⁴⁰ Syftet är att också bidra till den internationella teologiska forskningen om hur eskatologi uppfattas och tolkas i en nordisk samtida kontext.⁴¹

Två kapitel ur antologin är särskilt relevanta, nämligen de av Christina Grenholm och Carl Reinhold Bråkenhielm. Grenholm gör i sitt kapitel "Beyond the limit of time" en samtida undersökning av eskatologins definition. Hennes slutsats är att eskatologin innebär en tro på att försoningen redan har ägt rum men att den först i det yttersta kommer att bli fulländad.⁴² För människan innebär det att hon måste söka sig till hoppet på det goda för att kunna förstå och bemöta det lidande som omger världen här och nu, även om lidandet känns irrationellt och meningslöst.⁴³ Eskatologin fokuserar sålunda på det kommande hoppet i en värld som är fylld av stor oro och mörker. För att göra denna eskatologi konstruerar Grenholm tre premisser. Första premissen för eskatologin är att den ska vara historiskt anknuten.⁴⁴ Det hon menar med detta är att eskatologins hopp måste förstås utifrån traditionen som traderats från olika kristna gemenskaper. Det är en rik tradition med många mänskliga erfarenheter av en tro på att en bättre tillvaro snart skall komma. Tron har också burits över generationsgränser. De många mänskliga erfarenheterna av både svårare tider och bättre tider hjälper människor idag att förstå hoppet som något meningsfullt och meningsskapande trots att världen fortfarande är fylld av stor oro, mörker och lidande.⁴⁵

Grenholms andra premiss handlar om att förstå livet som människan lever här och nu som ett och samma liv med det liv som i det yttersta skall komma. Att inte göra en distinktion mellan dessa två liv är av yttersta vikt för att premisserna sedan ska gälla.⁴⁶ En relevant kritik som Grenholm tar upp är att dessa två premisser har både lett till att kyrkan gjort stor skada mot mänskligheten och att problemet samtidigt kvarstår att det onda måste helt och hållet förgöras för att det goda ska kunna träda i kraft.⁴⁷ Slutligen presenterar Grenholm den tredje premissen som dels är en direkt konsekvens av premisserna två men som också fungerar som en nyckel till att förstå och acceptera både premisserna ett och två. Den tredje premissen är att eskatologins gudsbild måste kunna hantera en världsbild som delvis bär på stor oro och mörker utan att göra anspråk på att Guds kärlek och agerande skulle vara nyckfull, skrämmande eller maktlös.⁴⁸ Grenholm menar att premissernas syfte är att förstå Gud som en kompass för den mänskliga erfarenheten som innehåller den övergripande

⁴⁰ Bergmann, Sigurd. (Red.) *Eschatology as Imagining the End: Faith between Hope and Despair*. New York: Routledge, 2018. s. 1

⁴¹ Bergmann. aa. s. 12-15

⁴² Bergmann. aa. s. 133-34

⁴³ Bergmann. aa. s. 134

⁴⁴ Bergmann. aa. s. 134

⁴⁵ Bergmann. aa. s. 137

⁴⁶ Bergmann. aa. s. 134

⁴⁷ Bergmann. aa. s. 137-38

⁴⁸ Bergmann. aa. s. 134

bilden av att livet både bär på människans värsta erfarenheter men också hennes erfarenheter av hoppet om det yttersta goda.⁴⁹ Guds bilden måste också innehålla båda delarna för att på så sätt kunna vara relevant för den troende, det vill säga både världens godhet och ondska samtidigt.⁵⁰

Konsekvensen av Grenholms premisser blir att eskatologin behöver uppfattas som någonting bortanför människans verklighet. Eskatologin har inte inträffat, men är på väg. Det som ännu inte har inträffat ska inte säras från livet här och nu utan vara en fortsättning på Jesus försoningsaktion. Ett problem för ett sådant eskatologiskt synsätt blir att förstå hur livet här och nu trots lidande och svårigheter kan vara meningsfullt. Grenholm menar är att meningen finns i det kommande hoppet om att Gud en gång för alla ska befria människan från all oro och mörker som drar ner henne i fördärvet genom att upprätta den nya världen i det yttersta. Hoppet finns alltså i den slutliga frälsningen.⁵¹ Eskatologin ska därför uppfattas som ett uttryck för tron på att försoningen redan ägt rum i Jesus Kristus och att livet här och nu inte är meningslöst på grund av detta, att också detta livet är början på det liv som kommer i den slutgiltiga och fulländade skapelsen. Här ligger hoppet om att människors liv inte är meningslösa just nu men att de inte är fulländade förrän efter instiftandet av den nya skapelsen. Grenholm kan alltså förstås ha en kristologisk inriktad eskatologi. Hennes eskatologi kretsar kring Kristus försoningsaktion och om det hopp som vilar i Kristi död och uppståndelse och den slutliga frälsningen. Det är alltså genom Jesus Kristus eskatologin kommer att uttryckas och förverkligas för Grenholm.

Grenholm tillägger att eskatologin också måste vara något kreativt snarare än något destruktivt om det ska vara relevant för de troende idag. Eskatologin ska vara kreativ för att människan inte ska hamna i förtvivlan när hon möter svårigheter. Eskatologin ska snarare genomsyra henne med det meningsfulla budskapet om hoppet om det yttersta goda.⁵² Eskatologin blir på så sätt ett medel för människan att hoppas, längta och tro på den kommande nya världen som ska vara helt befriad från ondskan.

Bråkenhielm diskuterar i sitt kapitel "Back to the future" Guds skapande som en samtida eskatologisk tolkning. Tre historiska begrepp är viktiga för att förstå denna uppfattning, *creatio originalis*, *creatio continua* och *creatio nova*. Bråkenhielm förklarar dessa tre på följande sätt, *creatio originalis*, berör Guds skapande av världen och eftersom detta begrepp endast berör skapandet av denna värld utvecklar han inte detta begrepp vidare. Viktigare för en samtida eskatologi är snarare begreppen *creatio continua* och *creatio nova*. Dessa begrepp definierar både livet och Guds skapande här och nu (*continua*) samt det yttersta och slutgiltiga skapandet av det gudomliga riket (*nova*).⁵³ *Continua* fokuserar på den värld som människan idag befinner sig i. Att Gud ser till att världen är i

⁴⁹ Bergmann. aa. s. 138

⁵⁰ Bergmann. aa. s. 138

⁵¹ Bergmann. aa. s. 141-42

⁵² Bergmann. aa. s. 141-42

⁵³ Bergmann. aa. s. 148

ständig rörelse och att människan förvaltar Guds skapelse och de möjligheter som finns i den. *Nova* innebär att en ny fulländad skapelse skall instiftas på den yttersta dagen.⁵⁴

Bråkenhielm konstaterar att om dessa två begrepp ska vara relevanta för en samtida eskatologi behöver förhålla sig till tre övergripande antaganden. Det första antagandet är att Guds kommande rike behöver vara anpassat till de yttersta tingen men också till nuvarande förgängliga ting.⁵⁵ Det andra antagandet är att eskatologin också behöver kunna förhålla sig till andra komponenter som är utanför den personliga sfärens existens. Det vill säga den personliga domen och den världsliga domen.⁵⁶ Och det tredje antagandet, om dessa två tidigare antaganden ska gälla behöver eskatologin ha en kenotisk gudsuppfattning.⁵⁷ Detta innebär alltså för eskatologin att Gud behöver avstå sin omnipotens för att förlika sig med sin rådande skapelse och med människan.⁵⁸ Bråkenhielm kan alltså uppfattas stå för en skapelseteologisk eskatologi. Det handlar om skapelsen här och nu och om det förvaltarskap som människan fått genom Gud att vara medskapare. Eskatologin kommer inte uppfyllas på denna jorden utan en ny inrättad skapelse kommer, dock är det inte människans uppgift att vara passiv här och nu utan att med alla hennes medel och kraft bevara och upprätta denna skapelse så som den var tänkt.

Slutligen lyfter Bråkenhielm fram en annan eskatologisk aspekt som han menar är relevant för en samtida eskatologi, nämligen att eskatologin bör vara inkluderande. Att eskatologin ska vara inkluderande innebär att det bara är människan som berörs och räddas vid den yttersta domen utom att alla olika slags livsformer kan bevaras i Guds minne och på så sätt ingå i den nya skapelsen.⁵⁹

Uppsatsens teori står för två typer av eskatologier. Grenholm står för en kristologisk eskatologi där fokuset ligger på Jesus Kristus och att han en gång kommer tillbaka för att upprätta världen till vad den var tänkt att vara. Bråkenhielm står snarare för en skapelseteologisk inriktad eskatologi, där Guds skapande av världen står i fokus och att det är Gud som inrättar och bjuder in människan till att vara del i denna skapelse process.

1.7. Analysspråk

Analysspråket ska fungera som ett raster där jag ska kunna söka efter den mest väsentliga informationen som texterna innehåller. Analysspråket bygger jag upp genom uppsatsens teori.

Uppsatsen teori bidrar med en samtida nordisk uppfattning av eskatologi. Det som utmärker den är bland annat hoppets betydelse för människan att inte ge upp livet trots den en brusten värld.

⁵⁴ Bergmann. aa. s. 148

⁵⁵ Bergmann. aa. s. 162

⁵⁶ Bergmann. aa. s. 162

⁵⁷ En kenotisk gudsuppfattning innebär att Gud avstår sin allmakt (omnipotens) till fördel för människans förvaltarskap över jorden. Gud ingriper inte vid naturkatastrofer eller andra människligt påverkade förödelse utan avstår helt att ingripa.

⁵⁸ Bergmann. aa. s. 162

⁵⁹ Bergmann. aa. s. 162

Det är just hoppet om det kommande livet som hjälper människan att inte ge upp. Hoppet innebär två saker, dels att hoppet redan här och nu berör det människans liv då hon fått erfara Jesus Kristus försoningsaktion, dels att livet som levs här och nu är tätt sammankopplat med den världsordning som ska formas i den nya och slutgiltiga skapelsen. På så sätt ger eskatologin insikten om att människan genom Jesus Kristus redan här och nu har del i den nya skapelsen då eskatologin inte gör en distinktion mellan detta liv och det kommande livet. Eskatologin kan alltså uppfattas både vara skapelseteologisk och kristologiskt orienterade.

För att sedan kunna tolka eskatologin i biskopsbrevens behöver uppsatsen ha några analysfrågor. Dessa frågor ska rama in den eskatologin som breven innehåller. För att börja med måste analysfrågorna ringa in följande: Hur ska man uppfatta den yttersta domen? Hur ska den dubbla utgången förstås? Hur ska man förstå uppståndelsen; som den enskilda och individuella eller som den världsliga och samhälleliga uppståndelsen? Är eskatologin utopisk, realistisk eller kritisk? Är eskatologin inkluderande eller exkluderande?

Dessa analysfrågor ska hjälpa till att tolka biskopsbrevens innehåll. Vad är det för eskatologiska tendenser som uttrycks i breven. Uppsatsens teori har benämnt dessa frågor implicit. Frågan om den yttersta domen och den dubbla utgången handlar om att förstå vad som händer med den enskilde individen vid det yttersta slutet. Kommer hon att upptas i den himmelska gemenskapen eller kommer domen och straffet att förkasta henne till helvetet? Frågan om världens eller individens eskatologi berör frågan om hur eskatologin kommer att beröra människan och världen. Kommer allting att förgås i en episk slutstrid som förgör världen till förmån för en ny skapelse. Eller kommer skapelsen att upprättas i den rådande världsordningen. Det handlar om ett utopiskt eller realistiskt slutscenari. Där den utopiska ingången är att världen här och nu kommer kunna uppnå den visionen om Gudskommande rike. Den realistiska ingången menar snarare att allting kommer att förgås att människan, skapelsen och samhället inte är kapabel av egenkraft att uppnå visionen om det kommande riket. En kritisk hållning är snarare att människan kan göra skillnad medans hon väntar på den kommande skapelsen. Världen kan förgås men det betyder inte att människan ska passivt vänta på domen utan agera för en bättre värld redan här och nu uppnås. Frågan om alltings upprättelse, oavsett om människan bekant sig till Jesus Kristus. Eller om enbart de Kristus troende får del i den kommande världen?

2. Analys av fyra biskopsbrev

Uppsatsens analys kommer att göras systematiskt genom att för varje brev för sig presentera de eskatologiska tendenser jag finner. Slutligen kommer en sammanfattning att göras av de eskatologiska tendenser som hittats i respektive brev till en sammanställning av vilken eskatologi som återfinns i biskopsbreven.

2.1. Biskopsbrev om diakoni

Biskopsbrevet, *ett biskopsbrev om diakoni*, skrevs 2015 med syfte att tydliggöra den historiska bakgrunden till Svenska kyrkans visioner och motiv för diakoni.⁶⁰ I läsningen av brevet har jag tolkat enligt mitt analyspråk brevets objektsspråk. Intressant nog fanns det många tendenser som jag kommer redovisa.

Först och främst i ärkebiskopens förord fann jag eskatologiska tendenser. Ärkebiskopen lyfter fram oron som finns om en kollapsande välfärd, om rädsla för klimatförändringar, om rädsla för krig och terroråd samt om rädsla för en ökad segregation mellan människor.⁶¹ Samtidigt lyfter hon också aspekter av hopp, hopp som består i viljan att förändra och att hitta goda och långsiktiga diakonala lösningar för alla dessa orosmoment som nämnts.⁶² Eskatologiska tendensen återfinns i den dualism som ärkebiskopen målar upp, dualismen om rädslan och hoppet.

Dualismen kan också ses som en liknelse mellan kampen för de onda och goda krafterna i världens tillvaro.⁶³ I varje liknelse mellan det ondas och godas kamp finns en underbyggd eskatologisk tendens. Tendensen uttrycks av att diakoni är det goda och att en längtan finnas att Guds diakoni skall vinna och en ny världsordning stiftas. Den slutliga försoningen är ett uttryck för det eskatologiska hoppet som finns i tanken om att en ny världsordning där ondskan är förvisad.

Biskopsbrevet ger också uttryck för en tolkning av diakoni som *creatio continua* och *creatio nova*. Diakoni anses vara ett sätt för hur kyrkan och kristna idag kan vara delaktiga som Guds medskapare.⁶⁴ Gud ger människan genom dopet uppdraget att vara en del av kampen mellan gott och ont som denna värld befinner sig i.⁶⁵ De döpta kallas alltså att genom diakonin vara Guds medskapare för en bättre nuvarande värld (*continua*). Detta liknas också med en mänsklig pilgrimsfärd mot den slutliga destinationen (*nova*), pilgrimsfärden är riktad mot målet men fokus ligger på själva vandrigen i sig. Vandrigen i sig har ett större syfte vilket är att göra gott längs vägen till destinationen (*continua/nova*).⁶⁶ Biskoparna uttrycker också en medvetenhet om

⁶⁰ Biskopsbrev. *Ett biskopsbrev om diakoni: Biskopsmötet 2015*. Uppsala: Svenska kyrkan, 2015. s. 6

⁶¹ *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 4

⁶² *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 5

⁶³ *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 4-5, 6, 8-12, 18, 21, 65-67

⁶⁴ *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 8-9

⁶⁵ *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 9

⁶⁶ *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 9-11

människan bristfällighet och synd. Människan vill det goda men gör det onda istället. På så sätt blir Guds nåd den oundvikliga faktorn som människan är beroende av. Nåden är hoppet och utan nåden skulle världen förtvina till ingenting och gå förlorad.⁶⁷

Kampen mellan det onda och goda är en tydlig implicit eskatologisk tendens som biskopsbrevet innehåller. Tendensen visar sig i talet om en delaktighet i Guds skapande och formande av den nuvarande världen som människan lever i, om hoppet att slutligen få upptas i den kommande världens inträdande. Hoppet om den kommande världen beskrivs som den väg som går genom döden till livet. Den väg som Kristus gick för att hela världens synder.⁶⁸

Biskoparna uttrycker också att Kristus har öppnat en lucka från himmelen där människan har möjlighet att se glimtar av den fulländade skapelsen.⁶⁹ Genom frälsningen i Kristus och dessa glimtar som getts till människan har hon därav ett ansvar att leva ett liv i strävan att nå den fulländade skapelsen (*continua*). Biskoparna menar att bönen är ett redskap för människan här och nu på jorden att också komma denna skapelse närmare. De framlyfter verser ur *Vår Fader* som de menar står för en längtan och ett ansvarstagande genom att be om att Guds rike ska komma, och att hans vilja ska ske på jorden såsom i himmelen. Biskopsbrevet gör det tydligt att så som människan ber ska hon också arbeta här och nu. Samtidigt erkänner de att visionen om det kommande riket inte kan uppnås på denna jord här och nu. Därför har människan ansvaret att leva på ett sådant sätt att Guds goda vilja kan ske redan här och nu.⁷⁰ Biskoparnas förståelse av längtan efter det kommande gudsriket blir således också en eskatologisk tendens.

Biskoparna står också för en inkluderande eskatologi. Guds kärlek är inte inskränkt till enbart de kristustroende. Oavsett var en god vilja och goda gärningar uttrycks är de i längden ett tecken på Guds universella diakoni. Guds diakoni är universellt sammankopplad med god vilja och goda gärningar oavsett i vilken tradition eller tro som dessa utförs.⁷¹ Om Guds diakoni är lika med goda intentioner och gärningar blir varje människa som handlar gott Guds medskapare och får därför del i den kommande världen. Om detta förstås gentemot *creatio continua* innebär det att när väl Gud skapar den nya världen upptas alla människor i den.

I biskopsbrevet finns tydliga tendenser av implicita och explicita diskussioner kring kampen mellan ont och gott. Om hoppets drivkrafter som finns i längtan till den slutliga frälsningen och om hoppet av Guds pågående skapande genom människan och om det slutliga och nya instiftandet av den kommande världen. Insikten att frälsningen i Kristus har öppnat en försmak av hur detta rike kan komma att se ut. Vad som fram för allt är intressant är att biskoparna står för en inkluderande eskatologi.

⁶⁷ Ett biskopsbrev om diakoni. s. 8-12

⁶⁸ Ett biskopsbrev om diakoni. s. 65

⁶⁹ Ett biskopsbrev om diakoni. s. 20-21

⁷⁰ Ett biskopsbrev om diakoni. s. 21

⁷¹ Ett biskopsbrev om diakoni. s. 20-23

2.2. Biskopsbrev om dopet

Biskopsbrevet *Leva i dopet*, skrevs av biskopsmötet år 2011 med syfte att tydliggöra vad dopet är och betyder för den enskilda kristna i hennes liv. Fokus ligger på att uppmuntra präster, kyrkomedarbetare, idéella och alla döpta att tala om sitt dop för att på så sätt låta dopet återfå en naturlig plats i den svenska vardagen. I detta brev fanns eskatologiska tendenser som jag nu kommer att redogöra för.

Den första eskatologiska tendensen som berörs i brevet är uppståndelsen i Kristus. Denna tendens återfinns genom större delar av brevet i dess helhet. Biskoparna är tydliga med att det är genom dopet som den kristne får del av denna uppståndelse och på så vis också tillgång till den ultimata och yttersta frälsningen.⁷² Biskoparna fortsätter att förklara att dopet ger grunden till hoppet om att människans väg alltid går från död till liv genom uppståndelsen i Kristus och att denna uppståndelse fyller den kristnes liv med mening.⁷³ De fortsätter sedan att förklara att dopet bär på ett löfte om att det alltid, oavsett vilken motgång eller död som den döpte går igenom finns uppståndelsen alltid på den andra sidan.⁷⁴ Ondskan finns i människan och dopet är en garant för att uppståndelsen även gäller när människan handlar fel. Dopet blir inte fullbordat förrän i uppståndelsen då människan blir fri från sin syndiga och bristfälliga natur.⁷⁵ Biskoparna fyller i att dopet också bär människan genom hela livet till dess att hon dör och då får del i uppståndelsen, vilket också är dopets löfte.⁷⁶

Den andra eskatologiska tendens som framkommer i brevet är om människan och världens kamp mellan det onda och goda.⁷⁷ Biskoparna förstår detta genom Martin Luthers ord, *simul iustus et peccator*, vilket innebär att människan både är rättfärdig och syndig på samma gång.⁷⁸ Här finns det alltså en dualism, det handlar dels om individens kamp men också om hela kosmos kamp. Biskoparna skriver att de döpta är kallade att vara i världen för att stå på godhetens sida i kampen mot allt ont.⁷⁹ De fortsätter att förklara att dopet är en övning för människan att dö och uppstå. Det är i den akten som människan bekämpar de inneboende frestelser som tynger henne. Det är med dopets kraft som hon alltid kan göra motstånd mot det onda och orätta för sig själv, för sina medmänniskor och för hela skapelsen.⁸⁰ Biskoparna beskriver senare in i brevet att frälsningen i dopet gör att den kristna tron förstår sig självt genom den brustna skapelsen.⁸¹ Skapelsen är visserligen läkt genom Jesus Kristi försoning men den är inte fullbordad. Dopet är också ett bevis

⁷² Biskopsbrev. *Leva i dopet: Brev från biskoparna till Svenska kyrkans präster och församlingar*. Uppsala: Svenska kyrkan, 2011. s. 8, 14-15

⁷³ *Leva i dopet*. s. 16

⁷⁴ *Leva i dopet*. s. 18

⁷⁵ *Leva i dopet*. s. 19-21

⁷⁶ *Leva i dopet*. s. 29, 55

⁷⁷ *Leva i dopet*. s. 9

⁷⁸ *Leva i dopet*. s. 56

⁷⁹ *Leva i dopet*. s. 13

⁸⁰ *Leva i dopet*. s. 21-22

⁸¹ *Leva i dopet*. s. 54

på att människan kommer att tillhöra den värld och det rike som Gud ska instifta.⁸² Enligt biskoparna så skall den brustna världen alltså fullbordas och bli till en hel och fullkomlig verklighet där de döpta har en naturlig plats i den nya världsordningen.⁸³ De fortsätter att skriva att syftet med den döpta gemenskapen inte är att vara en sluten gemenskap utan Guds avsikt är att alla döpta ska nå ut med dopets budskap till hela skapelsen, som innefattar allt levande.⁸⁴ Här blir den eskatologiska tendensen inkluderande.

Ytterligare en eskatologisk tendens som återfinns i brevet är eskatologi som hopp. Biskoparna skriver om löftet som Gud ger den döpte om att alltid vara med henne, i en ständig relation och att alltid erbjuda hennes ovillkorlig nåd och förlåtelsen.⁸⁵ Dopet ger människan en grundförutsättning för hoppet om den slutliga frälsningen i uppståndelsen.⁸⁶ Denna förutsättning ger människans liv också en mening. Dopet ger också människan tröst i döden då dopets löfte är att livet inte är slutgiltigt i döden från jordelivet. Uppståndelsen väntar den döda. Detta påminner den vita insvepningen om vid begravningar.⁸⁷ Biskoparna skriver att dopet är ett löfte från Gud att alltid efter varje motgång ge henne nytt liv och hopp intill den jordliga döden. Hoppets löften är att människan får erhålla den slutliga räddningen och upprättelse från död och synd, samt att hon också kommer få tillhöra den himmelska gemenskapen.⁸⁸ Biskoparna konstaterar att dopets löfte är speciellt då det ger människan ett hopp som hon inte finner någon annanstans, löftet att Gud räddar genom allting och till sist också genom den yttersta döden.⁸⁹

Den sista övergripande tendensen jag vill lyfta ut är visionen om Guds kommande rike (*creatio nova*). Biskoparna beskriver dopet som ett uppdrag där den döpte ska uppfylla vad hon är skapad till att vara. Uppdraget är att vara Guds avbild och att tillsammans med Gud sträva efter att uppnå Guds rike (*creatio continua*).⁹⁰ Döden är inte det definitiva slutet, utan ett evigt liv väntar människan på andra sidan döden.⁹¹ Den verklighet och värld människan lever i idag är en brusten värld som väntar och längtar efter och till den yttersta fullbordan som innebär att det goda segrar över döden och efter världens död väntas uppståndelse. Biskoparna menar att Guds rike är på väg men ännu inte fullt ut förverkligat.⁹²

⁸² *Leva I dopet*. s. 54-55

⁸³ *Leva I dopet*. s. 54-55

⁸⁴ *Leva I dopet*. s. 55

⁸⁵ *Leva I dopet*. s. 10-11

⁸⁶ *Leva I dopet*. s. 16

⁸⁷ *Leva I dopet*. s. 23

⁸⁸ *Leva I dopet*. s. 49-50

⁸⁹ *Leva I dopet*. s. 51-53

⁹⁰ *Leva I dopet*. s. 15

⁹¹ *Leva I dopet*. s. 23

⁹² *Leva I dopet*. s. 54-55

2.3. Biskopsbrev om klimatet

Biskopsbrevet *Om klimat* syfte är att medvetandegöra kyrkan och allmänheten om det gemensamma ansvaret att skapa de förutsättningar som behövs för att en bättre värld här och nu. Brevet riktar sig till kyrkliga medarbetare, allmänheten, politiker, företag och en internationell publik. I detta brev finns också eskatologiska tendenser som jag kommer redogöra för successivt. Det som dock gör att detta biskopsbrev sticker ut är att eskatologi explicit benämns.

Den första eskatologiska tendens i brevet berör både kampen mellan ont och gott samt det eskatologiska hoppet. Biskoparna förstår hoppet som längtan efter att förbättra människans situation här på jorden. Hoppet och längtan uppstår ur den handlingskraft som väcks av klimathotet och klimatförändringarna.⁹³ Hoppet består här av uppfattningen att människan redan här och nu kan förbättra sin situation. Biskoparna fortsätter att förklara att hoppet inte är självklart och att det fortfarande är svårt för människor att agera tillsammans, men de ser fortfarande en utveckling som med hoppets hjälp och kraft kan vända den negativa trend som utvecklas i världen.⁹⁴ Biskoparna konstaterar sedan att de människor som tror och hoppas på att klimatet går att rädda genom kreativa och innovativa lösningar på den allmänna livsstilen har minst risk att hamna i existentiell oro för framtiden.⁹⁵ Hoppet ligger på så vis till grund för en tro på att människan redan här och nu kan uppnå delar av den transcendentia värld som väntar henne.⁹⁶

Biskoparna konstaterar att hoppet bärs av uppståndelsestro och att det handlar om att vila i den tillit som finns till att Gud hjälper människan redan här och nu.⁹⁷ Eukaristin ses också som det yttersta tecknet på hoppet. Människan kan genom brödet och vinets mysterium få en försmak av den nya skapelsen. Det som försmaken vittnar om menar biskoparna att det för människan redan här och nu kan vara för henne möjligt att uppnå.⁹⁸ Hoppet bärs alltså upp av uppståndelsens löfte.⁹⁹ Biskoparna utvecklar denna tanke med att förklara uppståndelsens kraft som att den både berör livet här men fram för allt berör det kommande livet.¹⁰⁰ Detta innebär att människan måste ge upp delar eller hela sitt gamla liv för att kunna ingå i det nya livet. Att ge upp det gamla livet kan ses som en symbol för människans förmåga att klara av att axla uppståndelsehoppet men också den livsstilsförändring som behövs för att rädda klimatet och skapelsen.¹⁰¹ Biskoparna menar att det kommande livet inte är möjligt för människan att uppnå själv. Guds rike kan bara fullkomnas av Gud själv. Dock har människan genom Jesus Kristus fått den försmak av vad den fullkomliga

⁹³ Biskopsbrev. *Ett biskopsbrev om klimatet: biskopsmötet 2014*. Uppsala: Svenska kyrkan. 2014. s. 37

⁹⁴ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s.37-40

⁹⁵ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 42-45

⁹⁶ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 51-52

⁹⁷ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 52

⁹⁸ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 54

⁹⁹ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 54

¹⁰⁰ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 60

¹⁰¹ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 62-63

skapelsen kan innebära och har på så sätt möjlighet till att med de medel som finns, åstadkomma så mycket som är möjligt av denna vision för henne idag.¹⁰²

Den andra eskatologiska tendenser i biskopsbrevet är kampen mellan det onda och goda.¹⁰³ Kampen uttrycks på olika sätta, den uttrycks bland annat genom förståelse av hopp och hot. Hotet (det onda) består i de larm och varningssignaler av att tiden är knapp för att kunna vända den negativa trend som klimatutvecklingen står i. Det handlar om tunggroddhet och en allmän ovilja till att förändra sitt leverne bland beslutsfattare och allmänhet i stort.¹⁰⁴ Hoppet (det goda) består i att det ännu finns möjligheter till att förändra, göra nya val och med innovativa lösningar vända den negativa trenden till en positiv trend.¹⁰⁵ Människans ansvar ligger i att tillsammans frigöra de krafter som behövs för att vända trenden och med hoppet som drivkraft göra det goda tillsammans som en enhet och en mänsklighet.¹⁰⁶ Biskoparna konstaterar att människan har möjlighet att begå både goda och onda handlingar, vilket gör det personliga ansvaret stort och kanske oöverkomligt.¹⁰⁷ Det gäller då att istället förstå mänskligheten och människan skuld och bortvändhet mot skapelsen som något kollektivt och inte individens personliga ansvar för att människan och världen är bortvänd. Det är dock människans ansvar att göra vad som för henne är möjligt till att vända sig tillbaka till Gud. Biskoparna menar att denna förståelse kan frigöra en ödmjukhet till att gemensamma ansvarstaganden för en bättring och långsiktiga lösningar kan uppnås.¹⁰⁸

Biskopsbrevet har också eskatologiska tendenser av *creatio continua/nova*. Människan är en medskapare till Gud, vilket gör henne till den ansvarige för att vårda den skapelse som Gud har lånat henne. Här finns tydliga tendenser av *creatio continua*.¹⁰⁹ Biskoparna menar att det också finns möjlighet för människan att redan här och nu uppnå vissa drag av den fullkomliga skapelsen, vilket ger henne ett ansvar för att vara med och forma den rådande skapelsen mot dessa attribut.¹¹⁰ Det är genom eukaristin som Gud ger människan detta uppdrag att vara medskapare.¹¹¹ *Creatio continua* innebär att vara medskapare och förvaltare tills den nya skapelsen instiftats (*creatio nova*).¹¹² Att också erkänna den dualism som finns i människan att skapa ont och gott kan hjälpa människan till att välja att skapa det goda här och nu.¹¹³ *Creatio nova* gör sig påmind i och med biskoparnas nyanserade perspektiv på skapelseuppdraget. Den nya skapelsen kommer, men den är inte här ännu och därför ska människan göra det som för henne är möjligt för att vårda den rådande skapelsen.¹¹⁴ Människan

¹⁰² Ett biskopsbrev om klimatet. s. 64

¹⁰³ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 37

¹⁰⁴ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 37-40

¹⁰⁵ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 42-45

¹⁰⁶ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 45

¹⁰⁷ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 55

¹⁰⁸ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 47-48

¹⁰⁹ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 60-61

¹¹⁰ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 51-52

¹¹¹ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 52-53

¹¹² Ett biskopsbrev om klimatet. s. 57-58

¹¹³ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 68

¹¹⁴ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 53-54

kan också veta någonting om hur den nya skapelsen kommer uttryckas genom nattvardens gåva. Därför ska hon också försöka efterlikna detta så långt som det är möjligt för henne i den rådande skapelsen.¹¹⁵

Biskopsbrevet nämner också eskatologi explicit, vilket gör att detta brev sticker ut. Diskussionen som förs om eskatologin innebär att erkänna och problematisera de många och olika eskatologiska uppfattningar som finns. Det som biskoparna snarare vill framlyfta gällande eskatologin är att fokus inte ska vara på det som kommer utan på hoppet att här och nu förbättra världen i väntan på det kommande.¹¹⁶ Denna uppfattning går att likställa med den eskatologiska uppfattning av *creatio continua/nova* och hoppet av den fullkomliga räddningen och frälsningen som Gud erbjuder i den nya världen.¹¹⁷ Eskatologin ska förstås som att det handlar om hoppet och vetskapen om att en ny och fullkomlig skapelse är på väg.¹¹⁸ Dock är människans uppgift här och nu att inte passivt vänta på att den skall komma. Det blir på så sätt människans uppdrag att redan här och nu uppfylla de visioner om hur den fullkomliga skapelsen kommer att se ut i denna ofullkomliga tillvaro.¹¹⁹ Eskatologin ska inte förstås utifrån ett apokalyptiskt tänkande som snarare vill att jorden ska avslutas i en destruktiv tidsålder där klimathot skulle kunna vara en bidragande komponent till det kaos som enligt vissa läror ska förgöra jorden innan Guds nya rike instiftas.¹²⁰

Biskoparna uppfattar alltså eskatologin explicit som en slutlig fullkomlig skapelse där människan får rymmas utan sina brister och svagheter.¹²¹ Det är människan uppgift här och nu att ta sitt ansvar för den värld som hon lever i inte skall förgås i kaos. Människans uppgift är att uppfylla så mycket av de visioner som hon fått erfara av denna nya skapelse genom den kraft och de medel som är möjliga för henne.¹²² Biskoparna föredrar på så vis en eskatologisk uppfattning av *creatio continua/nova*. De lägger stor vikt vid hoppet om att människan ska kunna skapa bättre förutsättningar redan här och nu.

2.4. Biskopsbrev om begravning

Biskopsbrevet, *Begravningen – ett brev från Svenska kyrkans biskopar*, skrevs av biskopsmötet 2006. Brevets syfte är att för Svenska kyrkans präster och anställda, begravningsbyråer och alla som berörs av begravningsarbetet ska ha en gemensam uppfattning om hur bred och stor Svenska kyrkan begravningssted, samt skapa samtal mellan alla dessa parter om hur den traditionen bäst förvaltas i den enskilda församlingen, stift och Svenska kyrkan på nationell nivå. Eskatologi berörs

¹¹⁵ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 53-54

¹¹⁶ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 69-73

¹¹⁷ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s.70-71

¹¹⁸ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 70

¹¹⁹ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 71

¹²⁰ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 69-70

¹²¹ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 71-73

¹²² *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 73

också i detta brev. Brevet särskiljer sig från de tre andra breven på ett intressant sätt, nämligen att det endast återger en eskatologisk tendens.

Den eskatologiska tendens som biskoparna återkommer till är igenom brevet det eskatologiska hoppet om uppståndelse till det eviga livet.¹²³ Biskoparna definierar aldrig någonting om vad uppståndelsen eller det eviga livet rent konkret innebär för människan eller världen, utan endast att begravningens rituella symbolik och teologiska innebörd aldrig får omtolkas eller ersättas av något annat än den kristna tron på uppståndelse och ett evigt liv.¹²⁴

Biskoparna gör också en intressant distinktion genom att människan delas in i två naturer, den köttsliga, kroppsliga naturen och den själsliga, andliga naturen. Den köttsliga kroppen är enbart en boning och ett redskap för den själsliga anden här i jordelivet. I dödstunden förenas människans ande med Gud och Kristus uppståndelse. Detta sker direkt efter dödsögonblicket och kvar blir enbart det kärle som kroppen har varit för anden.¹²⁵ För eskatologin innebär det att kroppen inte har någon funktion efter dödsögonblicket. Det är endast anden som kan förenas med Gud och Kristus.¹²⁶ Biskoparna påpekar att begravningssceremonins syfte handlar om de kvarvarande människornas egna sorgprocesser.¹²⁷ Begravningens symbolspråk ska påminna de levande om löftet och hoppet som finns i den dödes förbund med Jesus Kristus. Efter döden kommer livet som Jesus gav åt människan i hans död och uppståndelse. Därför bär kyrkan ett stort ansvar för att förmedla denna förståelse, hopp och tro som finns i Jesus Kristus.¹²⁸

Brevets eskatologi är konkret. Det handlar om uppståndelsetro och hopp. Hoppet finns i Jesus Kristus försoningsgärning då han dog på korset för världen och människans skull. Det är intressant att biskopsbrevet inte nämner någon annan eskatologisk tendens än denna, vilket gör som nämnt att detta brev också skiljer sig från de övriga brev som analyserats.

2.5. Sammanfattning

I biskopsbreven nämns följande eskatologiska tendenser, implicit eller explicit; Hoppet på uppståndelse, den slutliga frälsningen och löftet om Guds kommande rike. Kampen mellan ont och gott. En individuell och världslig inkluderande eskatologi. Sammanfattningsvis går det att uppfatta biskoparna som att de föredrar en tolkning av eskatologin som bäst stämmer överens med en skapelseteologisk eskatologi (*creatio continua/nova*) med en kristologisk grund.

¹²³ Biskopsbrev. *Begravningen – Ett brev från Svenska kyrkans biskopar*. Uppsala: Svenska kyrkan. 2006s. 10-12, 21, 26, 33, 48

¹²⁴ *Begravning – ett från Svenska kyrkans biskopar*. s. 11-12, 39

¹²⁵ *Begravning – ett från Svenska kyrkans biskopar*. s. 14, 25

¹²⁶ *Begravning – ett från Svenska kyrkans biskopar*. s. 21-22

¹²⁷ *Begravning – ett från Svenska kyrkans biskopar*. s. 25

¹²⁸ *Begravning – ett från Svenska kyrkans biskopar*. s. 33-34, 38-39

Hoppet på uppståndelsen kan förstås utifrån mina analysfrågor som att det rör sig om en individuell uppståndelse. Människan kommer att uppstå och i uppståndelsen skiljs kropp och ande åt. Kroppen kommer inte att uppstå med anden, det vill säga att det är bara anden som uppstår i biskoparnas eskatologi. Det går att hävda att en samhällelig och världslig uppståndelse också är att förvänta. Dock kommer detta samhälle idag inte att uppstå eller förverkligas till skapelsens krona utan det handlar om att omforma samhället till vad det är tänkt att vara, en ny samhällsordning är alltså att förvänta. Biskoparna menar att människan inte passivt ska invänta den kommande världen. Hon ska vara Guds medskapare och verka för att efterlikna den kommande skapelsen så långt som det är möjligt här och nu på jorden. Hoppet om det kommande riket är den centrala delen som binder samman den eskatologi som framkommer i biskopsbrevet. Den kommande världen kommer också att vara inkluderande, alla människor och hela skapelsen kommer att uppstå.

Kampen mellan det onda och goda uttrycks också som den delaktighet människan har i att vara Guds medskapare. Eskatologin som framkommer är på så vis kritisk. Det handlar inte om att människan själv kan skapa det utopiska riket här på jorden. Det är inte möjligt för henne själv och det är inte denna jord som skall komma att bli fullständig. Dock är det människan ansvar att inte passivt vänta på den nya världsordningen, utan hon ska vara aktiv som Guds medskapare redan här och nu för att förverkliga så långt som det är möjligt om de visioner som finns i den kommande skapelsen. Människan ska alltså vara aktiv i kampen mellan det onda och goda vilket gör eskatologin som framkommer i biskopsbrevet kritiskt inställd.

Creatio continua/nova kan sammanfatta dessa eskatologiska tendenser som framkommer till en gemensam eskatologisk tolkning. Människan ska vara aktiv här och nu (*continua*) för att vara Guds medskapare och hålla stånd i kampen mot det onda. En ny skapelse (*nova*) är att förvänta för människan och hela världen. Den kommer att inkludera allt levande men kommer inte att förverkligas i denna värld. Eskatologin är på så vis skapelseteologisk inriktad. Däremot har eskatologin en kristologisk grund. Det är genom Jesus Kristus försoningsverk, instiftandet av eukaristin och dopets löfte som människan kan vara säker på att eskatologin som hon förväntar kommer att inrättas och gälla henne.

3. Eskatologiska tendenser i biskopsbrev

Att biskopsbrev innehåller eskatologiska tendenser har varit tydligt. Under följande rubriker kommer jag belysa ut de tendenser jag funnit för att diskutera för vilken eskatologisk tolkning breven står för och hur tolkningen kan förstås utifrån en teologisk diskussion. Till hjälp kommer uppsatsens analysfrågor styra diskussionen.

3.1. *Creatio continua* biskoparnas eskatologi?

I biskopsbrevet *Om klimatet* uttrycker biskoparna eskatologi explicit. Det som uttrycks är en eskatologisk förståelse som i väsentliga drag går att förstå som *creatio continua/nova*. Biskoparna föredrar en världsbild där människan redan här och nu ska påverka den ofullkomliga världen till att bli något bättre och mer lik den kommande nya världsordningen som ska inrättas. Den kommande världsordningen kan människan uppfatta och förstå glimtar av genom eukaristins mysterium.¹²⁹ Vad detta innebär för biskoparnas eskatologi är att den är skapelseteologisk med en kristologisk grund.

Biskoparna förstår människans uppgift som att vara Guds medskapare under väntan på den kommande världen. Alltså *creatio continua* innebär att vara medskapare och under väntan på att Gud ska skapa den nya skapelsen (*nova*) ska hon vara en aktiv medskapare som i visionerna som Gud gett människan genom Kristus ta del och medskapa dessa så långt som det är möjligt för henne. Biskoparna uttrycker att hur Guds *creatio nova* kommer att inrättas är oväsentligt för människan här och nu. Dem förnekar också idén om att den yttersta tiden kommer sluta i en apokalyptisk tidsålder.¹³⁰ Biskoparna menar alltså att eskatologin inte ska uppfattas som apokalyptisk. De tillägger också att fokus inte ska vara vid det som händer i den yttersta tiden, utan fokus ska snarare ligga vid att vara Guds medskapare här och nu, alltså *continua*.¹³¹

Det är intressant att det i biskopsbrevet *Om klimatet* faktiskt explicit benämner eskatologin och att den uttrycks som *creatio continua*. Det ger också stöd till att påstå att biskoparna faktiskt föredrar detta som deras eskatologiska tolkning. Tre av fyra biskopsbrev uttrycker också implicit en skapelseteologisk eskatologi (*creatio continua/nova*). I biskopsbrevet *Om diakoni* beskriver biskoparna eskatologin som människans ansvar för att här och nu leva på ett sådant sätt som påminner om den kommande skapelsen (*continua/nova*).¹³² De återkommer till det faktum att Gud har gett människan insikt om hur den kommande skapelsen kommer att se ut dels genom eukaristins mysterium men också genom Jesu Kristi lära och predikan. Biskoparnas menar att Jesus också lär

¹²⁹ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 53-54, 64, 70-71

¹³⁰ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 69-70

¹³¹ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 71-72

¹³² Ett biskopsbrev om diakoni. s. 20-21

människan att be om den kommande skapelsen (*nova*) genom bönen vår Fader.¹³³ Likaså återfinns också dessa tankegångar i biskopsbrevet *Om dopet*. Där handlar det snarare om att leva i dopet och i det kall som dopet innebär. Biskoparna menar att dopets kall är att människan ska dö och uppstå med Kristus (*nova*) och att hon här och nu så långt som det är möjligt fullkomna den ofullkomliga skapelsen genom att leva i dopet varje dag (*continua*).¹³⁴ Biskoparnas eskatologiska förståelse har på så vis en kristologisk grund. Det är skapelsen som är i fokus, men det är genom Jesus Kristus som människan ska verka för att göra denna skapelse så god som möjligt och att invänta Guds upprättande av den nya världsordningen.

Konsekvenserna för biskoparnas eskatologiska tolkning blir att varje kristen människa har som uppgift och kall att vara Guds medskapare här på jorden. I uppgiften ligger det att så långt som det är möjligt för mänskligheten och för den rådande världens kapacitet söka att uppnå Guds kommande skapelses vision, att också leva efter den tro på att allt detta är möjligt. Eskatologin blir således kritisk inställd. Biskoparna erkänner att denna värld inte kommer kunna bli fullkomlig, men den kan uppnå vissa fullkomliga aspekter. Det är människans ansvar att förvalta världen på ett sådant sätt att dessa aspekter uppnås.

Ytterligare en konsekvens som *creatio continua/nova* medför för Svenska kyrkans eskatologiska tolkning är att; eskatologin inte ska fokusera på hur den yttersta tiden kommer att se ut. Biskoparna är noga med att påpeka att det inte går att exakt veta hur den nya skapelsen kommer att se ut eller när den kommer att upprättas (*nova*).¹³⁵ De anser att fokus snarare ska vara på att här och nu (*continua*) leva så som Jesus Kristus har lärt och visat i sina handlingar här på jorden. Biskoparna menar att kunskapen ligger i de erfarenheter som Kristus bar med sig och de sakrament som han instiftade, eukaristin och dopet. I eukaristin finns det en möjlighet att se den fullkomlighet som Gud ska skapa i det yttersta. Dopet ger människan uppdraget att här och nu vara Guds medskapare och det ger löftet om att få vara en del av den nya skapelsen.

Ytterligare en tankegång kan vara intressant att lyfta för diskussion; är eskatologin redan här och nu påbörjad? Biskoparna är tydliga med att fokus inte ligger på en apokalyptisk tidsålder. Svenska kyrkan med många andra samfund har valt att bortse ifrån dessa eskatologiska tolkningar.¹³⁶ Det eskatologiska fokuset ska snarare vara på det oundvikliga hopp som vilar i Guds löfte; om människans uppståndelse med den nya inrättade skapelsen.¹³⁷ Slutet ska inte ske i en apokalyptisk tidsålder utan människan ska tillsammans med Guds vision förverkliga denna värld så långt hon kan här och nu. Det som föranleder den nämna frågan är om det ändå inte kan uppfattas som att människan och världen redan är i en eskatologisk tidsålder. Människan ska tillsammans med Gud medskapa världen, utefter de visioner som hon fått bland annat från Jesus Kristus. Människan ska medskapa tills dess att Gud inrättar den nya världsordningen. Att biskoparna vill lyfta det

¹³³ *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 21

¹³⁴ *Leva I dopet*. s. 15, 23, 54-55

¹³⁵ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 69-70

¹³⁶ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 69-73

¹³⁷ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 73 | *Leva I dopet*. s. 11-13 | *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 9

eskatologiska fokuset från det yttersta slutet till livet här och nu motsätter inte påstående om att människan tillsammans med Gud kan upprätta den nya världsordningen, vilket i sig kan uppfattas som att eskatologin redan inletts och pågår.

3.2. Hoppet som drivkraft

Det som uttryckets i biskopsbrevens är en tolkning av en skapelseteologisk eskatologi. Fokuset är på Guds skapande och människans medskapande. Det är med en tydlig motivation av hoppet som drivkraft för människans kall av att vara Guds medskapare. Motivationen ligger i Jesus Kristus försoningsverk. Eskatologin kan alltså uppfattas som skapelseteologisk med en kristologisk motiverad grund.

Uppfattningen om att hoppet är den drivkraft som ger människan mod att verka som Guds medskapare delas genom alla biskopsbrev.¹³⁸ Människan är således Guds medskapare (*continua*) genom hoppet om att en bättre och fulländad värld (*nova*) skall upprättas och skapas av Gud i den yttersta tiden. Hoppet blir således drivkraften och motivationen i biskoparnas skapelseteologiska eskatologi. Hoppet ger människan den kraft som hon behöver för att göra denna värld lite bättre och lite mer lik den kommande skapelsen som nattvardens mysterium och dopets löfte vittnar om.¹³⁹ Häri finns den kristologiska grunden som biskoparnas skapelseteologiska eskatologiska tendens återkommer till i alla breven.¹⁴⁰

Hoppet om att upptas i den slutliga försoningen ligger i nådens löfte; att Gud har upprättat människan genom offrandet av sin ende son, Jesus Kristus. Biskoparna menar att detta uttrycker den längtan efter den fullkomliga världen (*nova*), och att längtan ger drivkraften åt människan att redan här och nu (*continua*) leva efter den vision som utspelats i detta drama som uppenbarats för människan om Guds kommande rike.¹⁴¹ Biskoparna tenderar att vara tydliga med att understryka att människan vet mycket lite om hur den nya skapelsen ska upprättas eller uttryckas. Det människan vet är att Gud vill att hon ska förhålla sig mot naturen och sina medmänniskor på ett sådant sätt som Jesus försoningsoffer, eukaristin, och Guds löfte i dopet uttryckt för henne.¹⁴² Alltså mindre fokus på hur och när den nya skapelse kommer för att snarare redan här och nu försöka leva efter den vision som uppenbarats i Jesus Kristus. Vad biskoparna alltså har argumenterat för är att deras eskatologiska tolkning innebär; att eskatologin är skapelseteologisk (*creatio continua/nova*) och att den drivs av ett kristologiskt hopp om löftet att människan inte blir bortglömd av Gud och att hon får del av den slutgiltiga skapelsen i den yttersta tiden genom Jesus Kristus.

¹³⁸ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 37-40, 42-45, 51-52 | *Leva I dopet*. s. 10-11, 16 | *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 8-12 | *Begravning – ett från Svenska kyrkans biskopar*. s. 33-34, 38-39

¹³⁹ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 51-54 | *Leva I dopet*. s. 23, 51-53

¹⁴⁰ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 37-40, 42-45, 51-52 | *Leva I dopet*. s. 10-11, 16 | *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 8-12 | *Begravning – ett från Svenska kyrkans biskopar*. s. 33-34, 38-39

¹⁴¹ *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 37-40, 51-52 | *Leva I dopet*. s. 23, 51-53

¹⁴² *Ett biskopsbrev om klimatet*. s. 51-54 | *Leva I dopet*. s. 23, 51-53 | *Ett biskopsbrev om diakoni*. s. 8-12

3.3. Uttryck för kampen mellan ont och gott

Uttryck för kampen mellan det onda och goda verkar också vara central för biskoparnas eskatologiska tolkning. Det genomgående temat är att förstå kampen mellan det onda och goda som att den bekämpas i människan och i världen.¹⁴³ Denna tolkning ger ett uttryck för *creatio continua*. Där människans uppgift som Guds medskapare är att alltid i alla situationer hålla stånd mot alla onda och destruktiva krafter som finns i henne och i världen. Biskoparna menar att människan inte är ond i sig, men hon kan välja att göra det onda liksom också världen består av både gott och ont. Att människan är kapabel och ofta faller för att göra onda handlingar är något som biskoparna diskuterar med hjälp av Paulus ord om att vilja göra det goda men istället begå onda handlingar.¹⁴⁴ Biskoparna konstaterar att detta är en del av den mänskliga naturen. De framlyfter också Martin Luthers *simul iustus et peccator* som en tolkningsgrund för människans delvisa bortvändhet från det goda.¹⁴⁵ Biskoparna menar att det i dopet ligger kraften som gör att människan vill och kan välja det goda före det onda. De fortsätter att skriva att det onda ärvs inte genom en generations överföring utan att det ärvs i ett system, som i sig är bristfälligt.¹⁴⁶

Tolkas då detta genom förståelsen av att människan i dopet får uppdraget att arbeta mot det goda i världen. Liksom förståelsen att dopet samtidigt också ger människan hoppet om den kraft som kommer hjälpa henne att orka hålla stånd mot det onda tills det eskatologiska målet uppnås, blir biskoparnas tolkning av att uppdraget som Guds medskapare (*continua*) att hålla stånd mot det onda. På så sätt blir biskoparnas diskussion om kampen mellan det onda och goda relevant för deras eskatologisk uppfattning. Människan har del i världens bortvändhet från Gud,¹⁴⁷ men har genom dopet ett uppdrag av att vara Guds medskapare. I uppdraget ligger uppgiften att alltid välja det goda före det onda, vilket uppenbaras i det eskatologiska hoppet som människan lärt känna genom eukaristins mysterium och dopets löfte.¹⁴⁸

Om uttrycket för kampen mellan det onda och goda uppfattas som biskoparnas vardagsrealism blir *creatio continua* eskatologin rimlig. Biskoparna förstår att *creatio nova* är det eskatologiska målet. Det innebär inte att människan för den saken skall ska passivt vänta på den nya skapelsen. Kampen mellan det onda och goda måste utspelas i denna värld tills Gud i det yttersta inrättar den nya skapelsen. Om hoppet ger människan drivkraften att orka ger kampen mellan det onda och goda henne syftet att inte ge upp det eskatologiska målet.

¹⁴³ Ett biskopsbrev om diakoni. s. 12 | *Leva I dopet*. s. 21-22 | Ett biskopsbrev om klimatet. s. 47-48

¹⁴⁴ Ett biskopsbrev om diakoni. s. 12

¹⁴⁵ *Leva I dopet*. s. 56

¹⁴⁶ *Leva I dopet*. s. 56-57

¹⁴⁷ Ett biskopsbrev om diakoni. s. 12 | *Leva I dopet*. s. 56-57 | Ett biskopsbrev om klimatet. s. 47-48

¹⁴⁸ Ett biskopsbrev om klimatet. s. 51-54 | Ett biskopsbrev om diakoni. s. 8-12, 65-67. | *Leva I dopet*. s. 13, 19-22

3.4. Inkluderande eskatologi

Ytterligare en sak som bör lyftas upp för diskussion är att biskoparna föredrar en inkluderande eskatologi. I biskopsbrevet *Om dopet* resonerar biskoparna att Guds frälsning är mycket större än att bara tillhöra de döptas gemenskap.¹⁴⁹ Även om de menar att dopet är den direkta länken till Guds försoning och att dopet alltid är att föredra, kommer ändå hela skapelsen och allting i den att ingå i Guds nya upprättande av den nya världsordningen. I biskopsbrevet *Om diakoni* uttrycker biskoparna att Guds diakoni återfinns i alla människor, att alla goda gärningar är ett tecken på Guds universella diakoni och godhet.¹⁵⁰ Biskoparnas eskatologiska tolkning är alltså inkluderande mot alla människor och för hela världen.

Konsekvenserna som detta medför blir att den dubbla utgången slopas helt och hållet av biskoparna. Då alla människor oavsett om de är döpta och troende får del av den nya världsordningen innebär det att dopet inte får någon speciell särställning. Alla goda gärningar uppfattas vara meriterande och därför kommer alla människor som handlar gott att upptas i Guds heliga gemenskap. Biskoparna för inte någon djupgående diskussion i breven om detta mer än att dem understryker dopet som ett löfte och en garanti för att få del i uppståndelsen. Men om alla människor oavsett döpt som odöpt får del i uppståndelsen blir dopet inte nödvändigt.

Ytterligare en sak som är intressant att nämna här är att biskoparna gör skillnad på en andlig och köttlig uppståndelse. I biskopsbrevet *Om begravning*, konstaterar biskoparna att det enbart är anden som uppstår på den yttersta dagen och i döden. Köttet är blott en boning för anden och har inget egenvärde i sig.¹⁵¹ Konsekvensen blir att förstå biskoparnas eskatologiska tolkning som att det bara är anden som kan uppstå. En fråga som då behöver lyftas är vad detta då gör mot resterande delar av skapelsen, innebär det att allting som upptas i uppståndelsen har en ande det vill säga djur, växter och natur? Tyvärr diskuterar biskoparna inte detta vidare.

Biskoparna menar alltså att eskatologin är inkluderande. Den dubbla utgången blir till enbart en utgång. Individens uppståendes uttrycks samtidigt som det innebär en samhällelig och världslig uppståndelse. Det går att genom detta påstå att biskoparna tenderar till att frånga Svenska kyrkans tro och bekännelse. Det blir alltså en spänning mellan biskopsbreven och de övriga dokument som Svenska kyrkans har fastslagit som sin bekännelse. Tyvärr finns det inte utrymme i denna uppsats att diskutera detta vidare. Det får bli till en implikation till kommande forskning att undersöka.

3.5. Svenska kyrkans tro och lära

Slutligen bör det lyftas till diskussion om det är adekvat att hävda att den eskatologiska tendens som funnits i biskopsbreven kan förstås vara en grund för tolkningen av Svenska kyrkans tro och

¹⁴⁹ *Leva I dopet*, s. 51-55

¹⁵⁰ *Ett biskopsbrev om diakoni*, s. 20-23

¹⁵¹ *Begravning – ett från Svenska kyrkans biskopar*, s. 14, 25

bekännelse. Göran Lundstedts menar att biskopsbrevet utgör en pastoralpraxis för hur Svenska kyrkan ska förstå och tolka sin tro och bekännelse.¹⁵² Svenska kyrkan skriver också själv på sin hemsida att biskopsmötet och biskopsbrevet har normerande ställning för hur Svenska kyrkan ska förstå och tolka viktiga ämnen som berör kyrkan.¹⁵³

Alltså går det att hävda att biskopsbrevet har en speciell ställning inom Svenska kyrkan, och att det utgör en tolkningsgrund för hur kyrkan ska uppfatta viktiga teologiska ämnen som berör kyrkan. Det blir inte oväsentligt att påstå att den eskatologiska tendens som uppsatsen funnit i biskopsbrevet kan utgöra grunden för hur Svenska kyrkan ska tolka sin eskatologiska lära. Det finns dock en svaghet i detta påstående; svagheten ligger i att biskopsbrevets syften inte är att diskutera Svenska kyrkans eskatologiska lära.

Eftersom uppsatsen inte har valt att använda en rekonstruktiv tolkning utan en rimlig tolkning blir det svårt att hävda att denna tolkning som framkommit är skulle hävdas vara Svenska kyrkans egen tolkning. Detta behöver inte i sig vara ett problem då den rimliga tolknings syfte bland annat är att undersöka vad som är det mest rimliga innehållet i texten. Däremot skulle det vara intressant att göra en rekonstruktion av brevets eskatologiska innehåll för att argumentera att det som framkommer är Svenska kyrkans eskatologiska tolkning. Det vore också intressant att sedan jämföra denna tolkning mot Svenska kyrkans bekännelseskriterier för att utröna vilka skillnader som finns i den samtida tolkning gentemot den fastslagna bekännelsen. Dock rymmer inte denna uppsats en sådan frågeställning, vilket denna tankegång snarare får bli till en av uppsatsen implikationer.

3.6. Sammanfattning

Diskussionen har konstaterat att biskoparna föredrar en skapelseteologisk eskatologi (*creatio continua /nova*) med en kristologisk grund. Eskatologin är kritisk inriktad, vilket innebär att människan är genom dopet delaktig i Guds skapelse som att vara en medskapare (*continua*). Medskaparuppdraget innebär att hoppet är drivkraften som människan ska ta spjärna mot för att stå på den goda sidan i kampen mot människan och världens ondska. Hoppet vilar i dopets löfte om att Gud ska upprätta en ny skapelse (*nova*) som blivit för människan synlig genom Jesu Kristi försoningsoffer. Det är i eukaristin som människan får en glimt av den nya världsordningen, vilket innebär att hon kan redan här och nu leva rättfärdigt för att hjälpa Gud som sin medskapare. Uppståndelsen är individuell och samtidigt inkluderande, allting rymmer i eskatologin alla människor, hela samhället och hela den rådande världen. Allting kommer att ingå i den kommande skapelsen och kommer att omformas till förmån för den nya världsordningen.

¹⁵² Lundstedt. s. 153-54

¹⁵³ <https://www.svenskakyrkan.se/biskopsmotet> : Hämtad, 2019-03-14

4. Konklusion

Det som analysen och diskussionen slutligen kan sammanfattas till är detta resultat; det går att finna eskatologiska tendenser i Svenska kyrkans biskopsbrev. Tendenserna uttrycks både explicit och implicit i biskopsbreven. Tack vare brevens karaktär kan det också därför ge en god grund för att hävda att eskatologin som uttrönts kan förstås vara biskoparnas tolkning som Svenska kyrkan ska förstå och uppfatta och implementera. Eskatologin är skapelseteologisk inriktad (*creatio continua/nova*) med en kristologisk grund.

4.1. Slutsats

Mina frågeställningar var; går det att utröna en eskatologisk tendens utifrån Svenska kyrkans biskopsmöte och dess biskopsbrev? På vilka sätt tar sig denna tendens i sådana fall uttryck och hur kan den förstås som en riktlinje för Svenska kyrkans eskatologi? Mina frågeställningar sökte ta reda på om det går att finna en eskatologisk tendens i Svenska kyrkans biskopsmöte. Hur dessa tendenser skulle ta sig i uttryck och på vilket sätt dessa tendenser skulle kunna uppfattas som en riktlinje för svenska kyrkans eskatologiska uppfattning. Jag kan konstatera följande; att första frågan är enkel att besvara, ja det finns eskatologiska tendenser i biskopsbreven. Den andra frågan är dock svårare att svara lika konkret på, det beror delvis på att frågan har två olika utfall. Första utfallet är hur de eskatologiska tendenserna tar sig i uttryck och det andra utfallet är hur dessa kan förstås vara normerande för svenska kyrkans tolkning av sin eskatologiska tro och lära. Svaret på frågans första utfall blir att; de eskatologiska tendenserna tas i uttryck genom en skapelseteologisk eskatologi (*creatio continua/nova*) med kristologisk grund. Svaret på det andra utfallet blir följande; det är möjligt att hävda biskopsbreven som tillräckligt normerande för hur Svenska kyrkan ska förstå och tolka sin pastoralpraxis. Därför kan den eskatologiska tendens som funnits i biskopsbreven anses vara en riktlinje för hur Svenska kyrkan ska tolka sin eskatologiska lära.

Slutsatsen blir således att biskoparna föredrar den skapelseteologiska eskatologin (*creatio continua/nova*) med en kristologisk grund som Svenska kyrkans tolkning av sin eskatologiska tro och bekännelse. Eskatologin innebär att människan har genom dopet fått uppdraget av Gud att vara sin medskapare (*continua*). Dopet innebär också att hoppet om Guds löfte; att människan ska få bli delaktig i och slutligen upptas i den kommande världens skapelse (*nova*). Biskoparna menar att eskatologin ska förstås utefter Martin Luthers citat: ”Även om jag visste att världen skulle gå under i morgon, skulle jag plantera ett äppelträd idag.”. Det är alltså en kritisk eskatologi som biskoparna uttryckt. Människan ska vara aktiv genom att vara Guds medskapare för att förbättra denna värld med de förutsättningar som hon besitter. Eskatologin berör på så vis den enskilde individen men också samtidigt samhället i stort, då alla människor och hela världen ska omformas i den kommande

skapelsen. Då jag redogjort för biskopsbrevens ställning i Svenska kyrkans som normerande dokument för hur Svenska kyrkan uppfattar sin pastoralpraxis. Kan jag därav hävda att den eskatologiska tendens som uttrönts i dessa brev kan antas vara en tolkningsgrund för hur Svenska kyrkans ska uppfatta sin eskatologiska lära.

4.2. Implikationer

Det är alltid svårt att avgöra för vilka implikationer som en studie kommer att bidra med innan uppsatsen mottagits av en publikkrets. Det går att hävda att Svenska kyrkan kan uppfattas ha en skapelseteologisk eskatologi (*creatio continua/nova*) med en kristologisk grund. Vad betyder då detta för Svenska kyrkan? För det första innebär det att biskoparna och biskopsbrevens tolkning av Svenska kyrkans tro och lära väger tungt. Här finns det fortfarande utrymme att forska kring hur biskopsbrevens har påverkat och kommer att påverka Svenska kyrkan i viktiga lärofrågor. För det andra betyder det att ytterligare fördjupad forskning av Svenska kyrkans eskatologiska tolkning är möjlig att göra. Hur korrelerar denna samtida tolkning av Svenska kyrkans eskatologi mot de historiska bekännelsedokumenterna? Gällande denna fråga finns det några påståenden som det skulle vara relevant att ytterligare fördjupa; vad innebär det att den dubblautgången sätts åt sidan för en inkluderande eskatologi? Vad innebär det för den personliga frälsningen om eskatologin är inkluderande? Hur menar biskoparna när de skriver att det enbart är anden som uppstår på yttersta dagen och inte kroppen? Hur bör Svenska kyrkan förhålla sig till sina bekännelseskriterier när den samtida tolkningen frångår den av kyrkomötet bejakade bekännelsen?

Frågor som dessa vore ytterst intressant att diskutera vidare. Svenska kyrkan har en pragmatisk inställning till frågan om att identifiera och definiera sin tro och lära i någon form av dogm eller katekes. Dock kvarstår påståendet som görs i uppsatsens inledning; hur ska en präst i Svenska kyrkan kunna veta vad som är att *rent och klart förkunna* Svenska kyrkans tro och lära om kyrkan inte har någon tydlig gemensam tolkning av sin tro och bekännelse? Häri finns det ytterligare möjligheter att bedriva forskning kring.

5. Bibliografi

5.1. Artiklar

Hoger, Allen. "Bishops for the Church Apostolic Origins and Lutheran Affirmation". Artikel i *Logia*, 6 no 4 Reformation 1997, p 35-40

Nørgaard-Højen, Peder. "The symposium on the relationship between the bishop and the local church: Lutheran conclusions". Artikel i *The Jurist*, 66 no 1 2006, p 310-313

Silcock, Jeffrey G. "A Lutheran Approach to Eschatology". Artikel i *Lutheran Quarterly*, 31 no 4 Wint 2017, p 373-395

Runia, Klaas. "Eschatology in the Second Half of the Twentieth Century". Artikel i *Calvin Theological Journal*, 32 no 1 Apr 1997, p 105-135

5.2. Litteratur

Biskopsbrev. *Begravningen – Ett brev från Svenska kyrkans biskopar*. Uppsala: Svenska kyrkan, 2006

Biskopsbrev. *Ett biskopsbrev om diakoni : Biskopsmötet 2015*. Uppsala: Svenska kyrkan, 2015

Biskopsbrev. *Ett biskopsbrev om klimatet : biskopsmötet 2014*. Uppsala: Svenska kyrkan, 2014

Biskopsbrev. *Leva i dopet : Brev från biskoparna till Svenska kyrkans präster och församlingar*. Uppsala: Svenska kyrkan, 2011

Bergmann, Sigurd. (Red.) *Eschatology as Imagining the End : Faith between Hope and Despair*. New York: Routledge, 2018

Grenholm, Carl-Henric. *Att förstå religion : Metoder för teologisk forskning*. Lund: Studentlitteratur, 2006

Grenholm, Carl-Henric. *Vad skall kyrkan bekänna? : Frågor till ett rådslag om kyrkans identitet*. Älvsjö: Verbum, 1986

Hansson, Klas. *Svenska kyrkans primas : Ärkebiskopsämbetet i förändring 1914-1990*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2014

Kyrkoordning 2019 med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan. Stockholm: Verbum förlag, 2019

Lundstedt, Göran. *Biskopsämbetet och demokratin*. Skellefteå: Artos & Norma förlag, 2006

Moltmann, Jürgen. *Den Gud som kommer : Kristen eskatologi*. Översättning från tyska: Torsten Bergsten. Stockholm: Verbum, 1997

5.3 Internetkällor

<https://www.svenskakyrkan.se> : *Biskopsmötet*. <https://www.svenskakyrkan.se/biskopsmotet> : Hämtad, 2018-12-06

5.4 Otryckta källor

Mailkonversation med Teologisk sekreterare, biskopsmötet ledningsavdelningen. 2018-12-05